

A
ESİN.E
AHM
1972

Tercüman 25. EKİM 1972 ÇARŞAMBA

382

GÜN IŞIĞINDA

AHMET KABAKLI

Ahmed Ferid Tek ve Seçim Kanunu

Emel ESİN

GÜN IŞIĞINDA

AHMET KABAKLI

Ahmed Ferid Tek ve Seçim Kanunu

Seçim Kanunu «reform»ların en mühimi olarak bekleniyor. Faziletli, aydın bir Meclis'i seçmek imkânını nasıl bulacağız? Milli hâkimiyet ve demokrasinin nabzı oradadır. Onun için bu Seçim Kanunu hangi tezgâhlarda demleniyorsa, ortaya çıkmalı artık. Yapılacak seçimlerle, onun çıkacak kanunu arasında bir tartışma zamanı, bize verilmelidir.

Yeni Seçim Kanunu, bilhassa partileri gelenlerinin feragatleri ile güzelleşecektir. Onlar, millet ve demokrasinin istikbalini kendi partilerinden üstün tutar ve Meclis'e yeni değerler gelmesini teşvik yolunu seçerlerse, kazanacak olan yine kendileri olacaktır.

Yeni Seçim Kanunu üzerinde çok yazdık, daha da yazarız. Bugün, bu sü-tunda söz, kıymetli araştırma ve incelemelerinden milletimize feyizler sunan muhterem EMEL ESİN hanımefendi ile merhum babaları AHMED FERİD TEK'indir. Hanımefendi'nin tekliflerini içine alan nezaket dolu mektubunu aşağıda okuyacaksınız. Bense, Seçim Kanunu meselesinde milletlin arzularını şu dört cümlede özetliyorum :

1 — Seçim Kanunu, DELEGE faciasından kurtarılmalıdır. 2 — Listelerde sırayı seçmenler tayin etmelidir. 3 — Karma liste yapmaya imkân verilmelidir. 4 — Tek adavlı her bölge usulü, yeni sisteme sindirilmelidir.

★ ★ ★

Pek muhterem efendim,

Bir görüşmemizde, makalelerinizden ne kadar istifade ettiğimi ifade etmem üzerine, zihnimi kurcalayan meseleler olursa, size yazmamı telkin buyurmuşunuz. Bu müsaadeye dayanarak, 1971'denberi Türk vatandaşlarını düşündüren ve halen ön plana gelmiş bulunan Büyük Millet Meclisine seçim usullerinde reform sorusundan bahsetmek isterdim. Daha doğrusu, emekli bir devlet adamı olan ve 25 Kasım 1971'de doksantıç yaşında ölen babam Ferid Tek'in seçimde reform hususundaki düşüncelerini anmağı dilerdim.

Babam Ahmed Ferid Tek, belki ileri yaşı sebebi ile, hem müdrik olarak, hem de gönülden, Türk devlet hizmeti geleneğine bağlı idi. Türk devlet hizmeti geleneği mefkûresi içinde, o mefkûrenin asgarî Milâdi Sekizinci Yüzyıldanberi bilinen düsturlarını, bazen sadece tâbirleri değiştirerek, tekrar eder-

di. Devlet hizmetine girmek, Milâdi Sekizinci Yüzyıl yazıtları tâbiriyle «ile tapmak» isteyenlerin, yine eski tâbir ile «er» ve «er erdemi» sahibi, yüksek insan faziletine ermiş olmaları gerektiğine babam inanırdı. En eski Türk metinlerinde okunduğu gibi, insan faziletinin, savaşta hayatını vatani için fedaya ve sulhta millet hizmetinde azami emek vermeğe hazır olmaktan ibaret bulunduğu babam kani idi.

Türk — İslâm muhitinde doğan ve yetişen babam, o geleneğin de taşıyıcısı olarak, vatan uğrunda ölüm ile şehadet mertebesine varmağı ve kendisine devlet idaresi tevdi edilebilecek emin insan olmağı en yüksek şeref sayardı.

Tahsil çağında, babam Ahmed Ferid Tek ilk önce asker olmuş, sonra siyasi ilimler okumuştur. Bir uzun hayat boyunca can ve baş ile Türkiye'nin sorunlarına çare aramıştı. Mesrutiyettenberi, «İlhâm» başmuharriri olarak, gazeteci mesleğinde temâyüz edebilmişti. Mülkiye Mektebinde siyasi tarih müderrisi idi. Osmanlı Meclislerinde ve daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde mebus olmuştu. Osmanlı hükümetlerinde nâzır olmuş, İstiklâl Savaşına, Kuvva-i Milliye'nin ilk Mâliye Vekili olarak iştirak etmişti. Cumhuriyetin ilk Dahiliye Vekili sıfatı ile «Köy Kanunu»nu, köylülerle istişare ederek, kaleme almıştı.

Türk geleneği ve toplumu içinde geçen hayat tecrübesi ışığında, babam Ahmed Ferid Tek, siyasi partilerce hazırlanmış listelere rey vermek usulüne itiraz ediyordu. Bu usul ile, tanımadığı kimseler arasından faziletli devlet adamı intihap etmekte halkın zorlukları ile karşılaşmasından çekiniyordu.

Babamın ilk itirazı parti listesinin doğurabileceği ve modern demokrasilerde bazen tezahür eden bir tehlikeye işaret ediyordu. Şüphesiz ki, Türkiye gibi bin yılı aşkın faziletli devlet hizmeti geleneği olan bir memlekette bu tehlikenin mevcudiyetinin sözü konusu olmadığını babam bilmekte idi. O, sırf nazari plânda kalarak, hayali bir A memleketi tasavvur etmekte idi. Hayali A memleketindeki partiler, seçim için aday listeleri hazırlarken, muhakkak ki seçmenin iltifatına lâik kimselerin adlarını listeye koyacaklardı. Fakat bir ân için farzedelim ki, hayali A memleketinde hazırla-

(Devamı 6. sahifede)

(Baştarafı 2 .sahifede)

nan parti listelerine, bazen de ehliyet ölçüsüne bakılmadan, partilere mali yardımda bulunmuş kimselerin adları girsin. Yine tamamen muhal (uzak ihtimal) olarak, pek pessimist (karamsar) bir faraziye daha babamın düşüncesini iz'aç (huzursuz) ediyordu: Hayall A memleketindeki parti listelerine, ancak partilere yaptıkları maddi yardım sebebi ile sokulan kimselerden, bay X, verdiği mali desteği bir yatırım sayıp, bu yatırımın gelirini bekleyebilirdi. O takdirde, tek bir X'in mevcudiyeti bile, A memleketinin meclisinden beklenen fazilet kemâline halletirebilirdi.

Partilerce hazırlanmış liste sisteminde babamın ikinci itirazı şu idi: Parti listesi millî iradeyi tam olarak temsil etmemekte ve daha ziyade partilerin temayüllerini aksettiren bir nevi iki dereceli seçim usulüne varmakta idi.

Babama cevap verenler oluyor ve şöyle diyorlardı: Türk seçmenin parti listesi muvacehesindeki tereddütleri başka memleketlerde de duyulmuş ve liste usulünün doğurduğu kusurlara çareler aranmıştır. Meselâ, bazı memleketlerde Millet Meclisi adayının seçim bölgesi içinde yaşayan ve seçmenlerce tanınmış bir kimse olması şart koşulmaktadır. Diğer yerlerde, seçmenin parti listesinde değişiklikler yapmak hakkı mahfuzdur: Adayların sırasını değiştirebilir; hattâ muhtelif partilerin listelerindeki adlardan ve bağımsız adayların adlarından müteşekkil bir karma liste de seçmen tarafından hazırlanabilir.

Bütün bu imkânlar, Türkiye şartları bakımından, babamı tatmin etmiyordu. Babam, Türkiye'ye en uygun seçim şeklinin bazı memleketlerde iyi neticeler veren «Uninomial» sistem olduğuna inanıyordu. Uninomial sistemde seçim bölgeleri çok küçük olmaktadır. Her seçim bölgesinde partiler ancak birer aday gösterir. Adaylar böylece herkesin tanıdığı şahsiyetlerdir. Halk, tanıdığı birkaç kişi arasında beğendiklerini seçmek imkânını bulur.

Bu kanaatini, 25 Haziran 1971'de, babam Ahmed Ferid Tek, «Perişan Evrâk» adını verdiği hayatının son yılındaki vatan uğruna endi-

şeli yazılarında, şu satırlar ile ifade ediyordu :

«Çâre-i selâmet; yeni Seçim Kanunu. Çâre-i selâmet, Türk millî hâkimiyetinin saf ve samimi temel yasasına ve Millet Meclisine kalpten bağlı kalmasıdır. Millet Meclisi ve salt çoğunluk ile seçilen hükümet her türlü yenilik ve tekâmüle açıktır. Millet Meclisinin kudret ve muvaffakiyetli mülkün ihtiyaçlarını hakkı ile temin edecek iyi bir Seçim Kanunu ile elde edilebilir.

Seçim Kanunu, millet, üzerinde yaşadığı toprağa ve menâfiline (çıkartlarına), toprağı da milletin kalp ve ruhuna bağlamalıdır. Bu fâideli şekilin tahakkuku için seçim dairelerinin behemehal küçük olması lazımdır. Herkes, kırk milyon halkın yaşadığı yediyüzbin kilometre murabba' arazinin bin ayrı türlü menâfiline alâkadar olamaz. Hangi birine cidden alâkadar olsun? Halk, yaşadığı muhitin ancak mahdut bir kısmına, evine, bahçesine veya mahallesine tam alâkadar olabilir. İşte bu sebeptendir ki, halkın vatan menâfiline hâdim (faydalı) olabilmesi için, seçim dairesi, onun kavrayabileceği gibi küçük olmak lazımdır.

Bu hususta muhtelif şekiller tertip ve kabul olunabilir. Ben bir misal arz edeceğim: Meselâ bütün Türkiye küçük intihap dairelerine ayrılır, her daire kendi mebusu veya mebuslarını seçerse, bu tarzda, doğrudan doğruya ve vasıtasız seçilecek mebusu her daire halkı güzelce tanur ve ona göre seçer.

Bazıları, bu yolda vasıtasız olarak seçilecek mebusların çağdaş terakkiyâta vâkıf olamayacaklarını iddia etmektedirler. Fikirimce bu iddia hiç yerinde değildir. Aramızda, «Çarıkli diplomat» diye fakıldığımız halk, bu surette yakından yapılacak intihâba hem cidden alâkadar olur, hem de mebusu, pek akıllıca, en iyi olanlardan seçer...

Bu yolda, toprağa bağlı ve münevver bir meclis ortaya çıkar. Tam millî hâkimiyetin emir ettiği, kayıtsız, şartsız müstakill ve aydın bir Millet Meclisi.» (Ferid Tek, 25 Haziran 1971).

Bilvesile, saygılarımın ifadesinin kabulünü rica ederim, efendim.

(Emel Esin)